

Ürün Raporu

NOHUT

2017

T.C.
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ

TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ
TEPGE

Ürün Raporu
NOHUT
2017

Hazırlayan

Demet BURUCU
Ziraat Yüksek Mühendisi
demet.burucu@tarim.gov.tr
Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü

TEPGE YAYIN NO: 303
ISBN: 978-605-2207-14-7

Temmuz: 2018

İletişim:
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
Araştırma ve Geliştirme Teknoloji Kampüsü
Gayret Mah. Fatih Sultan Mehmet Bulvarı 06170
Yenimahalle/ANKARA
Telefon: 0312 287 58 33-07/1163
Fax: 0312 287 54 53

© TEPGE

Her Hakkı Saklıdır

TEPGE'nin izni olmaksızın basılamaz, basılı veya elektronik materyal olarak çoğaltılamaz ve/veya dağıtılamaz.

Kaynak gösterilmek şartı ile alıntı yapılabilir.

Tablo ve grafiklerdeki rakamların bir bölümü desimalli kullanıldığından ara ya da alt toplamları genel toplamları ile farklılık gösterebilir.

Yayın içerisindeki istatistik veriler hazırlandığı dönemde ilgili kaynaklardan elde edilen yayınlanmış son veriler olup sonraki dönemlerde, yapılan güncellemelerden dolayı farklılıklar olabilir.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	ii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
1. Giriş.....	1
2. Dünya’da Durum.....	1
2.1. Dünyada Nohut Ekim Alanı.....	1
2.2. Dünyada Nohut Üretimi	2
2.3. Dış Ticaret	3
2.3.1.İthalat.....	3
2.3.2.İhracat.....	4
2.3.3.Nohut Üretici Fiyatları	5
3. Türkiye’de Durum.....	5
3.1. Türkiye’de Nohut Ekim Alanı.....	6
3.2. Türkiye’de Nohut Üretimi.....	7
3.3. Türkiye’de Nohut Tüketimi.....	8
3.4. Dış Ticaret	9
3.4.1.İthalat.....	9
3.4.2.İhracat.....	10
3.5. Türkiye Nohut Fiyatları	10
3.6. Türkiye’de Nohut Destekleme Politikaları	11
3.7. Türkiye’de Nohut Destek Maliyet Oranları (%)	11
3.8. Türkiye Nohut Girdi Pariteleri	12
4. Genel Değerlendirme	13
5. Ek Tablolar	14
KAYNAKLAR.....	20

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Ülkelere Göre Dünya Nohut Ekim Alanı (bin ha)	1
Tablo 2. Ülkelere Göre Dünya Nohut Üretimi (bin ton)	2
Tablo 3. Ülkelere Göre Dünya Nohut Verimi (kg/ha)	2
Tablo 4. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalatı (bin ton)	3
Tablo 5. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracatı (bin ton)	4
Tablo 6. Önemli Üretici Ülkelerde Nohut Üretici Fiyatları (\$/ton)	5
Tablo 7. İllere Göre Türkiye Nohut Ekim Alanları (bin da)	6
Tablo 8. İllere Göre Türkiye Nohut Üretim Alanları (bin ton)	7
Tablo 9. Türkiye Nohut Verimi (kg/da)	8
Tablo 10. Türkiye Nohut Tüketimi	8
Tablo 11. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalatı (ton)	9
Tablo 12. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracatı (ton)	10
Tablo 13. Türkiye Nohut Fiyatları (TL/kg)	11
Tablo 14. Destek Maliyet Oranları (%)	12
Tablo 15. Nohut Girdi Pariteleri	12

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Nohut Ekim Alanında Önemli Ülkeler (%).....	1
Şekil 2. Nohut Üretiminde Önemli Ülkeler (%)	2
Şekil 3. Dünya Nohut Ekim Alanı, Üretim ve Verim	3
Şekil 4. Nohut İthalatında Önemli Ülkeler (%).....	4
Şekil 5. Nohut İhracatında Önemli Ülkeler (%).....	5
Şekil 6. Türkiye’de Nohut Ekimi Yapan Önemli İller	6
Şekil 7. Türkiye’de Nohut Üretimi Yapan Önemli İller	7
Şekil 8. Türkiye Nohut Ekim Alanı, Üretimi ve Verim	8
Şekil 9. Türkiye’nin Nohut İthalatı Yaptığı Ülkeler (2017, %)	9
Şekil 10. Türkiye Nohut İhracatında Önemli Ülkeler (2017, %)	10
Şekil 11. Türkiye Nohut Fiyatları (TL/kg)	11

1. Giriş

Mercimek, fasulye, nohut, bezelye, bakla ve börülceyi içine alan baklagiller, dünyadaki iki milyardan fazla insan için protein kaynağıdır. Dünyada insan beslenmesindeki bitkisel proteinlerin %22'si ve karbonhidratların %7'si, hayvan beslenmesindeki proteinlerin %38'i ve karbonhidratların da %5'i yemeklik tane baklagillerden sağlanmaktadır. Baklagiller, tarla bitkileri yetiştiriciliğinde, ekim alanı ve üretim bakımından tahıllardan sonra gelen tane ürünüdür (UBK, 2014).

Nohut (*Cicer arietinum* L.), gerek ülkemizde, gerekse dünyada, özellikle Yakın Doğu, Uzak Doğu, Akdeniz, Güney Amerika ve Orta Amerika ülkelerinde çok eski yıllardan beri kültüre alınan, insan ve hayvan beslenmesinde ve yeşil gübrelemede kullanılan bir baklagil bitkisidir (Eser, 1976; Reddy vd Singh, 1984; Reddy ve Kabbabeh, 1985). Tane kabuğunun içeriğinde bulunan yüksek orandaki selüloz ve kalsiyum insan beslenmesinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca sap ve samanının tahıllara göre iki kata kadar daha kaliteli protein içermesinden dolayı da hayvan beslenmesinde önemli bir yere sahiptir (Encan vd, 2005).

2. Dünyada Durum

2.1. Dünyada Nohut Ekim Alanı

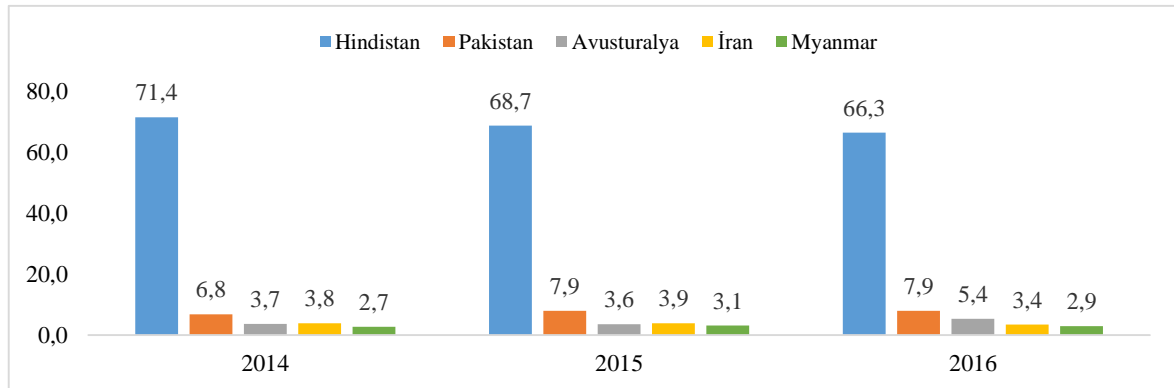
Baklagiller ürün grubunun içerisinde yer alan nohut, 2016 yılında dünyada 12.7 milyon ha alanda yetiştirilmektedir (Tablo 1). Dünyada en fazla ekim alanına sahip olan ülke ise 8.4 milyon ha ile Hindistan'dır. Hindistan'ı sırasıyla 1 milyon ha ile Pakistan, 677 bin ha alan ile Avustralya takip etmektedir. Türkiye ise 352 bin ha alanla 7. sırada yer almaktadır.

Tablo 1. Ülkelere Göre Dünya Nohut Ekim Alanı (bin ha)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016
Hindistan	8.320	8.522	9.927	8.190	8.393
Pakistan	1.007	992	950	943	1.005
Avustralya	456	574	508	425	677
İran	450	472	529	463	433
Myanmar	362	384	378	372	364
Rusya	74	91	110	100	358
Türkiye	409	419	388	357	352
Etiyopya	240	230	240	258	226
Diğer	1.004	916	865	820	843
Dünya	12.322	12.599	13.895	11.928	12.650

Kaynak: Ek Tablo 1

Şekil 1. Nohut Ekim Alanında Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 1

2.2. Dünyada Nohut Üretimi

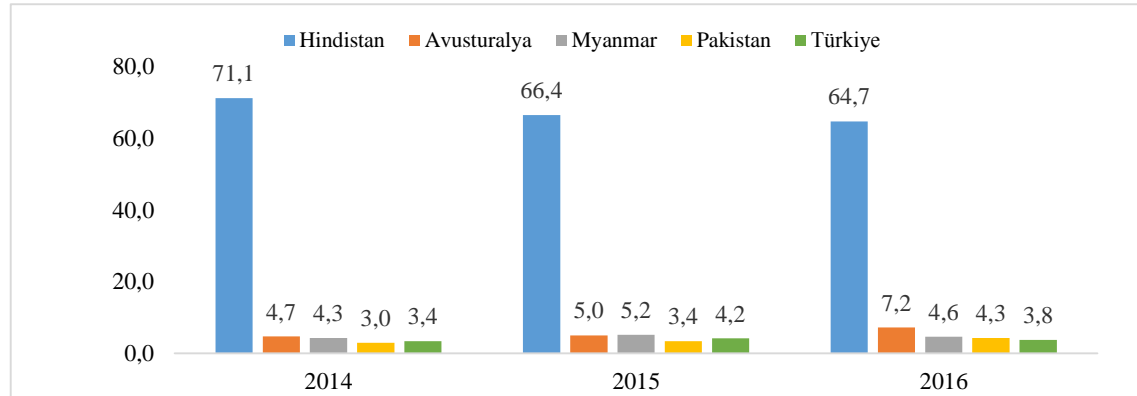
FAO verilerine göre, 2016 yılında, Nohut üretimi 12,1 milyon ton olup ortalama verim 956 ha/da'dır. Dünya nohut üretiminde 2016 yılı itibariyle 7,8 milyon tonluk üretim ile Hindistan ilk sırada yer alırken, 875 bin ton ile Avustralya ikinci, 559 bin ton ile Myanmar üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye ise 455 bin tonluk üretimi ile beşinci sırada yer almaktadır (Tablo 2). Dünyada lider konumda olan Hindistan, toplam dünya nohut üretiminin %65'ini karşılamaktadır. Son 5 yılda dünya nohut üretiminde söz sahibi olan ülkelerin Hindistan ve Avustralya olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Ülkelere Göre Dünya Nohut Üretimi (bin ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016
Hindistan	7.700	8.833	9.530	7.330	7.819
Avustralya	673	813	629	555	875
Myanmar	517	562	571	572	559
Pakistan	284	751	399	379	517
Türkiye	518	506	450	460	455
Etiyopya	410	410	459	521	444
Rusya	74	91	111	110	320
İran	176	195	269	194	177
Diğer	1.169	1.127	983	916	926
Dünya	11.521	13.288	13.400	11.036	12.093

Kaynak: Ek Tablo 2

Şekil 2. Nohut Üretiminde Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 2

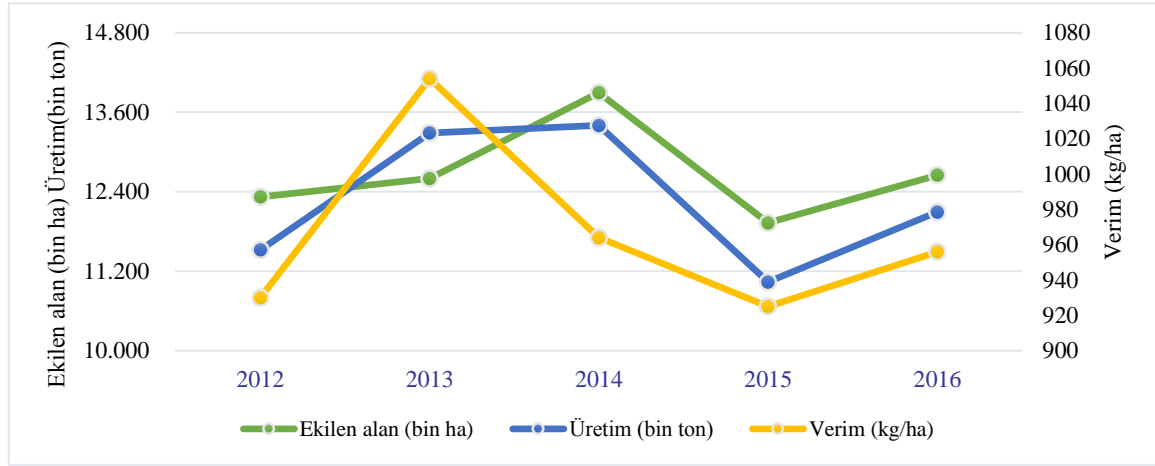
Tablo 3. Ülkelere Göre Dünya Nohut Verimi (kg/ha)

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016
Verim (kg/ha)	930	1054	964	925	956

Kaynak: FAO (07.02.2018)

Dünya nohut verimi yıllar itibariyle üretimdeki artış ve azalışa paralel değişimler göstermiştir. Ancak 2013 yılında ekilen alanda bir önceki yıla oranla %2'lik bir artışın yaşanmasına karşın üretimin %15 arttığı görülmektedir. Üretimdeki artışın sebebi olarak 2013 yılındaki verim artışı olduğu görülmektedir (Şekil 3). FAO verilerine göre 2016 yılında en yüksek verime sahip ülkeler sırasıyla Çin (4711 kg/ha), İsrail (4148 kg/ha), Moldova (3945 kg/ha)'dır. Türkiye ise 2016 yılında 1293 kg/ha ile 956 kg/ha olan dünya ortalamasının üzerinde bir verime sahiptir.

Şekil 3. Dünya Nohut Ekim Alanı, Üretim ve Verim

Kaynak: Ek Tablo 1, 2, (Tablo 3)

2.3. Dış Ticaret

2.3.1. İthalat

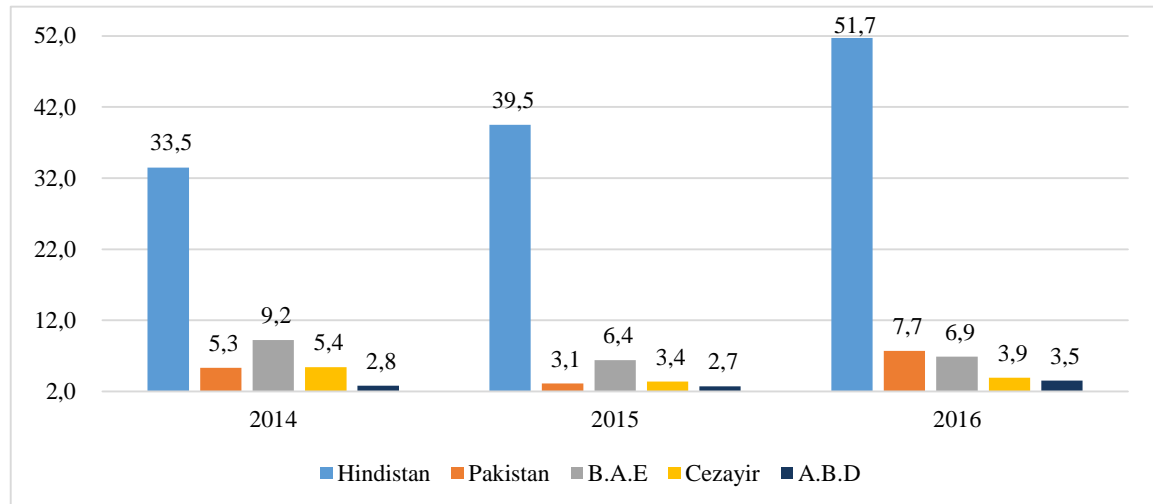
Dünyada 1,6 milyon ton nohut ithalatı yapılmaktadır. Nohut ithalatı yapan ülkeler içerisinde 2016 yılı verilerine göre Hindistan 874 bin ton ile ilk sırayı almaktadır. Hindistan'ı sırasıyla 130 bin ton ile Pakistan, 117 bin ton ile B.A.E ve 65 bin ton ile Cezayir izlemektedir. Türkiye ise dünya nohut ithalatı yapan ülkeler içerisinde 30 bin ton ile 10. sırada yer almaktadır. 2012 yılına göre ithalat artışı en fazla ABD (%206), Hindistan (%85) ve Sri Lanka (%77)' da yaşanmıştır. Yıllar itibariyle ithalat değişimleri incelendiğinde başlıca ithalatçı ülkelerden 2012 yılına oranla ithalatını en fazla azaltan ülkeler ise Pakistan (%40), İspanya (% 20) ve Türkiye (%13)' olmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalatı (bin ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016
Hindistan	472	538	381	688	874
Pakistan	215	61	60	54	130
B.A.E	89	110	106	112	117
Cezayir	64	109	61	59	65
ABD	19	27	32	47	58
Birleşik Krallık	36	34	42	43	46
İspanya	56	85	59	51	45
Sri Lanka	19	18	26	28	33
Türkiye	35	57	41	37	30
Diğer	464	1.114	331	624	248
Dünya	1.469	2.154	1.139	1.743	1.647

Kaynak: Ek Tablo 3

Şekil 4. Nohut İthalatında Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 3

2.3.2. İhracat

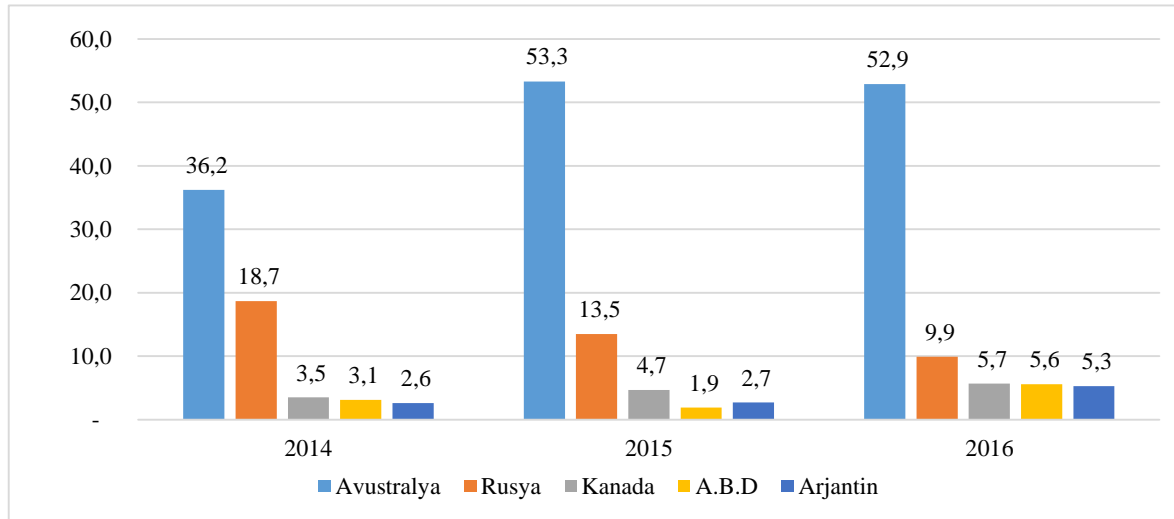
Dünya genelinde üretilen bakliyatın yaklaşık %84'ü ülkelerin iç talebini karşılamaya yöneliktir. Geriye kalan %16'lık kısım ise dünya ticaretine dâhil olmaktadır (Anonim, 2017). UN-Comtrade'in dünya nohut ticaretine yönelik 2016 yılı verilerine göre nohut ihracatında Avustralya 1,3 milyon birinci sırada yer alırken Rusya 239 bin ton ile ikinci, Kanada ise 137 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'nin aynı yıllarda ihracattaki payı ise 22 bin tondan %2,2 artarak 23 bin tona yükselmiştir. Türkiye ihracatta 11. sırada yer almaktadır (Tablo 5). Ayrıca Kanada önemli üretici ülkeler arasında yer almazken ihracatta 3. sırada yer alması yeniden ihracat yaptığı şeklinde açıklanabilir.

Tablo 5. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracat (bin ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016
Avustralya	919	551	605	1.287	1.275
Rusya	161	180	312	326	239
Kanada	47	54	58	114	137
USA	78	54	52	46	134
Arjantin	86	66	44	64	128
Hindistan	144	401	209	188	121
Meksika	212	114	182	131	110
Türkiye	25	19	18	22	23
Diğer	208	175	193	236	244
Dünya	1.881	1.612	1.673	2.414	2.411

Kaynak: Ek Tablo 5

Şekil 5. Nohut İhracatında Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 5

2.3.3. Nohut Üretici Fiyatları

Önemli üretici ülkelerin nohut üretici fiyatlarına bakıldığında, en yüksek nohut fiyatının Türkiye’de, en düşük fiyatın ise Pakistan olduğu görülmektedir. 2015 yılında Türkiye’nin nohut üretici fiyatının 958 \$/ton, Hindistan’ın 657 \$/ton, Avustralya 418 \$/ton ve Pakistan’ın 204 \$/ton olduğu görülmektedir (Tablo 6). Türkiye’nin 2012 yılına oranla fiyatlarında %36’lık bir düşüş olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Önemli Üretici Ülkelerde Nohut Üretici Fiyatları (\$/ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015
Hindistan	629	651	664	657
Avustralya	473	449	451	418
Pakistan	194	179	198	204
Türkiye	1492	1290	1066	958

Kaynak: Ek Tablo 7

3. Türkiye’de Durum

Gelişmekte olan birçok ülkede düşük gelirli insanların önemli besin kaynakları arasında bulunan yemeklik baklagiller, Türkiye’de pek çok ailenin günlük tüketiminde önemli yere sahiptir (Uzunöz, 2009). Toplam baklagil üretimi dikkate alındığında, Türkiye dünyanın en büyük üreticileri arasındadır (FAO, 2016).

Türkiye’de ekiliş alanı bakımından baklagiller, tahıllardan sonra en önemli yeri tutmaktadır. Üretimi yapılan 9 çeşit baklagilden en fazla yetiştirilenleri ise nohut, kuru fasulye ve mercimektir. TÜİK verilerine göre 2017 yılı itibarıyla, baklagiller, yaklaşık 7,9 milyon dekar alanda ekili olup, 1,2 milyon ton üretim gerçekleştirilmiştir. Toplam baklagil ekim alanının %50’sini nohut ekim alanı oluştururken, toplam baklagil üretim miktarının ise %40,3’ünü nohut üretimi oluşturmaktadır (TÜİK, 2017).

3.1. Türkiye’de Nohut Ekim Alanı

Yemelik tane baklagil cinslerinin içerisinde yaklaşık 3,9 milyon da ekim alanı ile nohut ilk sırayı almaktadır.

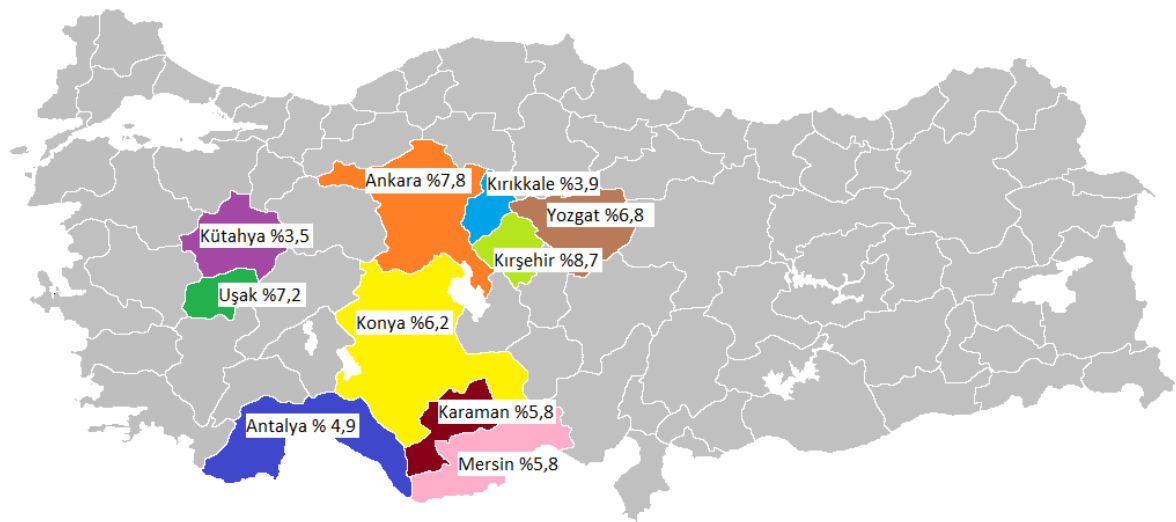
Türkiye nohut ekim alanlarının %60,6’ını İç Anadolu (%39,2), Ege (%10,7) ve Akdeniz (%10,7) bölgesi oluşturmaktadır. 2016 yılında Türkiye nohut ekim alanlarında %8,69’ luk paya sahip olan Kırşehir 343 bin da ile birinci sırada yer alırken, Ankara 308 bin da ile ikinci, Uşak ise 286 bin da ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 7). Nohut ekim alanlarında 2012 yılına oranla 2016 yılında %5,1 civarında düşüş yaşanmıştır. Diğer baklagillerde olduğu gibi nohutta da bu azalışların temel sebebini girdi fiyatlarındaki artışlar ve hastalıklardan dolayı yaşanan verim kayıpları oluşturmaktadır. Nohutta antraknoz hastalığı sıcaklık ve neme bağlı olduğu için ekiliş döneminin gecikmesi, verim kayıplarını artırmaktadır (UBK,2014).

Tablo 7. İllere Göre Türkiye Nohut Ekim Alanları (bin da)

İller	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kırşehir	216	184	156	161	202	343
Ankara	153	178	172	176	201	308
Uşak	315	302	281	266	297	286
Yozgat	252	197	234	195	179	268
Konya	204	234	218	199	214	246
Mersin	315	289	283	224	239	231
Karaman	174	238	214	216	216	227
Antalya	202	228	218	215	220	196
Kırıkkale	32	47	42	44	66	153
Kütahya	207	198	192	235	177	137
Diğer	2.093	2.142	1.874	1.663	1.584	1.557
Türkiye	4.162	4.236	3.885	3.593	3.595	3.953

Kaynak: Ek Tablo 8

Şekil 6. Türkiye’de Nohut Ekimi Yapan Önemli İller (2017)

3.2. Türkiye’de Nohut Üretimi

2017 yılı verilerine göre Türkiye’de her yıl işlenen tarım alanlarının yaklaşık %3,9’luk bölümünde baklagiller yetiştirilmektedir (TÜİK, 2018). Baklagiller içerisinde 470 bin ton ile en fazla üretimi yapılan nohuttur. Türkiye nohut üretiminin %62,4’ünü İç Anadolu (%41,6), Akdeniz (%10,7), Ege (%6,5) ve Güneydoğu Anadolu (%3,6) bölgesi oluşturmaktadır.

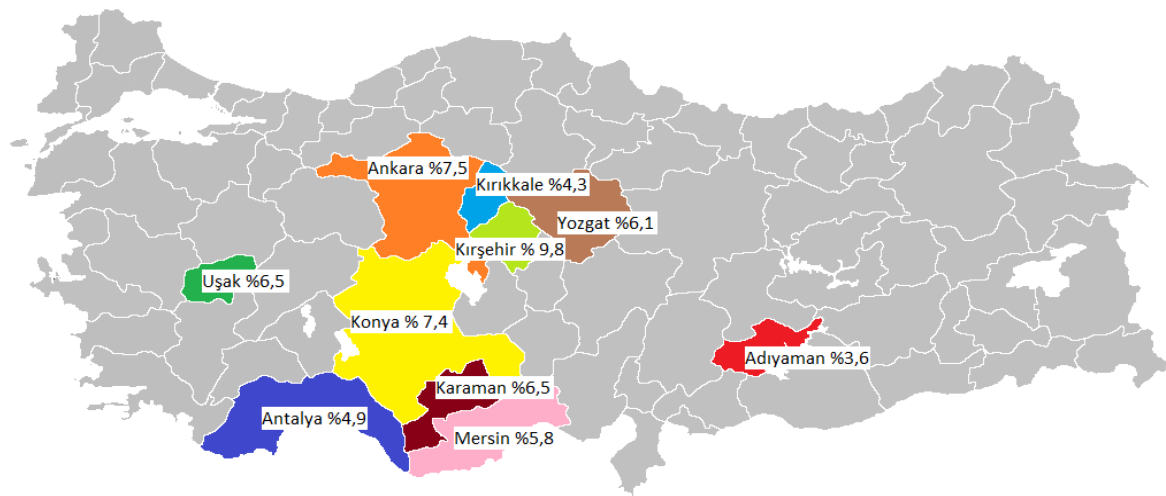
Türkiye’de 2017 yılı 470 bin tonluk üretimin Kırşehir 46 bin tonluk nohut üretim ile birinci sırada yer alırken, Ankara 35 bin ton ile ikinci, Konya ise 35 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 8). 2017 yılı nohut üretimi önceki yıla göre %3,3 oranında artmıştır. Üretim ekim alanlarının azalması, fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar, iklim koşulları, düşük verimlilik ve tarımsal mekanizasyon düzeyi gibi nedenlerden dolayı gün geçtikçe azalmaktadır (Okutucu vd., 2013). Özellikle nohut üretiminde yaşanan antraknoz hastalığı, üretimde ciddi kayıplara neden olmuştur. (UBK, 2014). Nohut üretimi 2012 yılına oranla %9,3’lük azalma göstermiştir.

Tablo 8. İllere Göre Türkiye Nohut Üretimi (bin ton)

İller	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kırşehir	33	19	20	27	32	46
Ankara	18	22	18	22	26	35
Konya	28	33	29	30	32	35
Karaman	29	36	28	29	23	31
Uşak	25	26	26	31	36	31
Yozgat	32	24	24	23	21	28
Mersin	36	36	35	27	27	27
Antalya	34	33	34	35	39	23
Kırıkkale	3	5	5	7	10	20
Adıyaman	21	19	19	16	16	17
Diğer	258	253	212	213	194	177
Türkiye	518	506	450	460	455	470

Kaynak: Ek Tablo 9

Şekil 7. Türkiye’de Nohut Üretimi Yapan Önemli İller (2017)

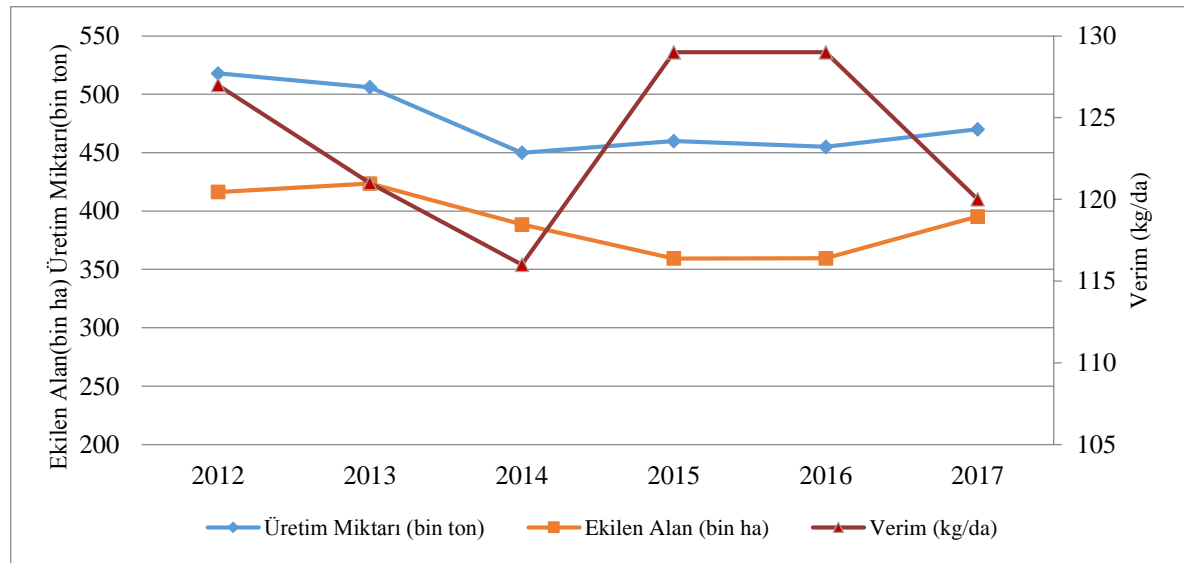
Türkiye nohut verimi 2012-2017 yılları arasında çok değişmemekle birlikte 2015 yılında 2014 yılına göre %11,2 oranında artmıştır. 2012 yılında 127 kg/da olan nohut verimi, 2017 yılında 120 kg/da'a düşmüştür. 2017 yılında nohut verimi en yüksek iller sırasıyla Muğla (231kg/da), Bartın (222kg/da) ve Hakkari (200kg/da), olup Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Türkiye'de yıllar itibariyle nohut üretimi ve ekim alanları karşılaştırıldığında, 2012 yılından 2017 yılına kadar birbirine paralellik görülmüştür. 2014 yılında üretim miktarının düşmesi verim düşüklüğü ile açıklanabilmektedir.

Tablo 9. Türkiye Nohut Verimi (kg/da)

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Verim (kg/da)	127	121	116	129	129	120

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

Şekil 8. Türkiye Nohut Ekim Alanı, Üretimi ve Verim

Kaynak: Ek Tablo 8, 9, (Tablo 9)

3.3. Türkiye'de Nohut Tüketimi

Türk mutfağında önemli bir yeri olan nohut 2015 yılı toplam kuru baklagil tüketimi içinde %36 oranla en fazla tüketilen baklagildir (TÜİK, 2015). Son beş yılda nohut tüketiminde dalgalanmalar gerçekleşmiş olup, 2015 yılı tüketimi 2012 yılına oranla %9,5 oranında azalmış ve 2011 yılındaki tüketim seviyesine gerilemiştir. Kişi başına tüketim ise 5,2-6 kg arasında değişim göstermiştir.

Tablo 9. Türkiye Nohut Tüketimi

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015
Tüketim (bin ton)	408	451	453	402	408
Kişi Başına Tüketim (kg)	5,5	6,0	5,9	5,2	5,2

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

3.4. Dış Ticaret

3.4.1. İthalat

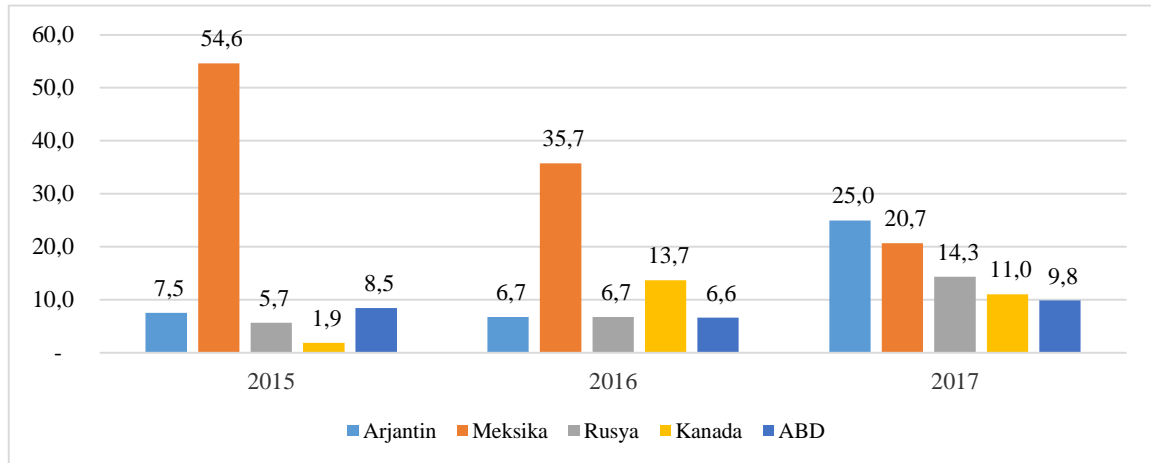
Türkiye ithalatı 2016 yılına oranla 2017 yılında %196 oranında artış göstererek 90,2 bin tona ulaşmıştır. Türkiye nohut ithalatının artmasının sebepleri arasında genel olarak üretimde yaşanan azalmalar, dış pazar istekleri, yurt içinde üretilen ürünlerin ithal edilen ürünlerle kıyaslanmasında fiyatlarının yüksek ve kalitesinin düşük olması sayılabilir (Okutucu vd., 2013). İthalattaki bu ciddi artış Bakanlar Kurulunun "İthalat Rejimi Kararına Ek Karar"ı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren kuru baklagillerden tohumluk olmayan fasulye türleri, barbunya, nohut ve börülce ithalatında AB, EFTA, Bosna Hersek, Güney Kore, Malezya, D-8 ülkeleri ve diğer ülkelerden yapılacak ithalatta "gümrük vergisi" oranının sıfırlanması etkili olmuştur. Ayrıca 2011 yılında %101,7 olan yeterlilik oranı 2015 yılında %98,1'a gerilemiş ve ithalat oranımız artmıştır.

Tablo 10. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalatı (ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin	5.443	6.486	913	2.794	2.049	22.513
Meksika	17.377	4.956	20.100	20.376	10.882	18.641
Rusya	2.010	2.873	238	2.112	2.047	12.924
Kanada	1.038	2.393	1.453	696	4.157	9.954
A.B.D	1.011	6.323	3.939	3.152	2.010	8.872
Hindistan	5.892	32.706	14.186	7.249	7.476	7.563
Bulgaristan	-	15	-	94	467	2.731
Etiyopya	161	6	-	69	-	2.324
İtalya	-	3	124	200	321	1.024
Kazakistan	-	-	-	-	218	754
Diğer	2.007	1.114	212	565	821	2.902
Toplam	34.939	56.875	41.164	37.306	30.446	90.201

Kaynak: Ek Tablo 10

Şekil 9. Türkiye'nin Nohut İthalatı Yaptığı Ülkeler (2017, %)

Kaynak: Ek Tablo 10

3.4.2. İhracat

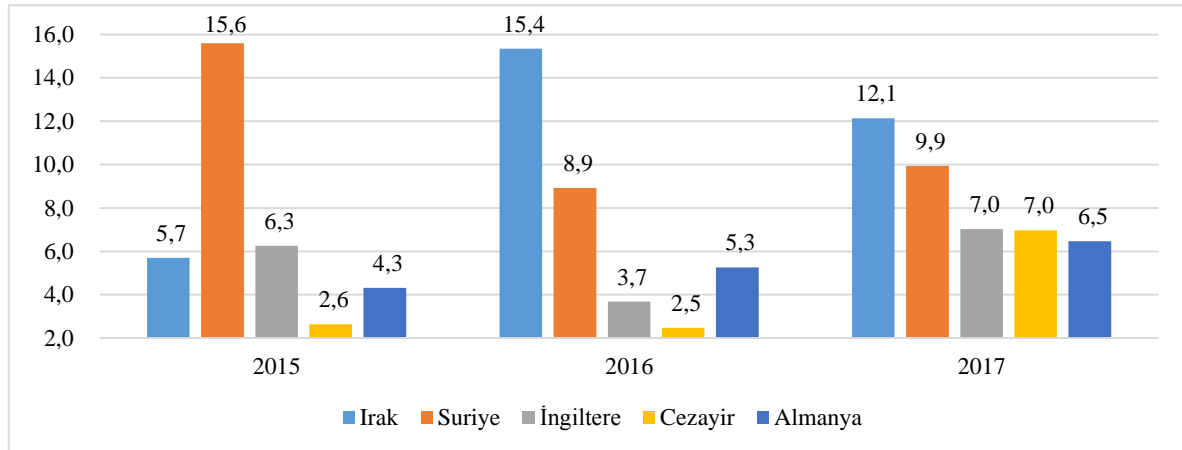
2012 yılında 25,3 bin ton olan nohut ihracatı, üretimde yaşanan azalma neticesinde yıllar itibariyle düşüş göstermiş ve 2017 yılında %9'luk bir azalış ile yaklaşık 23,2 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye nohut ihracatında Irak, Suriye, ve İngiltere ilk sıralarda yer almaktadır (Tablo 10).

Tablo 11. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracatı (ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Irak	3.597	2.664	154	1.286	3.513	2.811
Suriye	413	298	286	3.499	2.043	2.302
İngiltere	657	659	864	1.404	842	1.626
Cezayir	1.000	821	1.958	592	565	1.614
Almanya	1.167	1.148	982	970	1.203	1.499
İsrail	245	470	156	1.044	513	1.284
S.Arabistan	2.927	1.927	1.785	1.268	418	1.250
Lübnan	742	871	639	920	308	974
İtalya	508	1.144	683	564	911	929
B.A.E	942	559	825	759	515	869
Diğer	13.119	8.659	9.671	10.122	12.053	7.998
Toplam	25.317	19.219	18.002	22.428	22.884	23.156

Kaynak: Ek Tablo 12

Şekil 10. Türkiye Nohut İhracatında Önemli Ülkeler (2017, %)

Kaynak: Ek Tablo 12

3.5. Türkiye Nohut Fiyatları

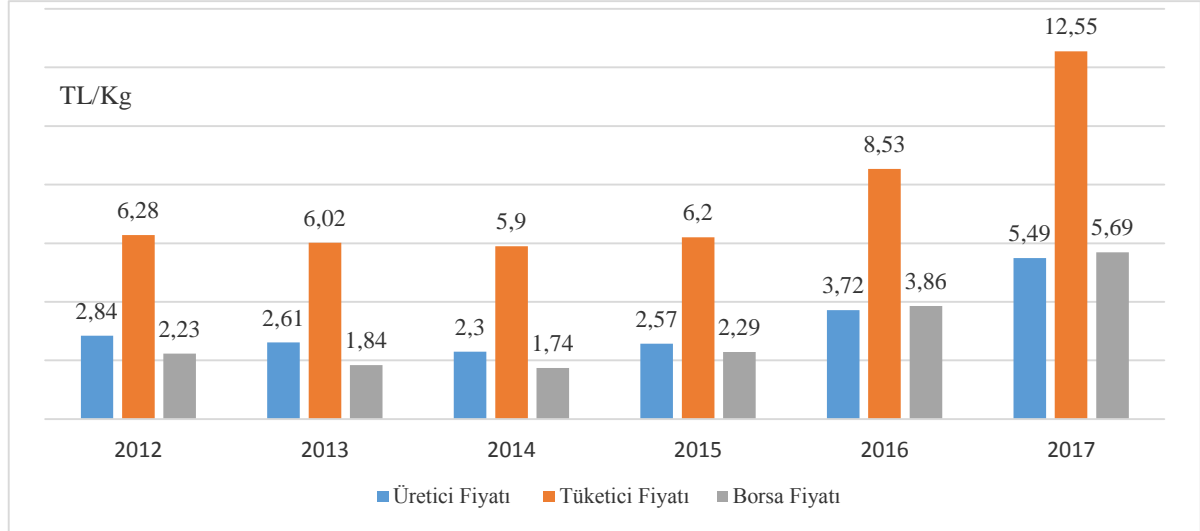
2017 yılında 5,49 TL/kg olan üretici fiyatı bir önceki yıla %47,6 oranında artmıştır. 2017 yılı tüketici fiyatı ise %47,13 artarak 12,55 TL/kg, olarak gerçekleşmiştir. Bakliyatta fiyat artışları rekor kırarken rekor düşüklüğü, verimliliğin azalması ve dövizdeki artış, fiyat artışlarının temel nedenleri arasında yer almaktadır. Bakanlar Kurulu fiyat artışlarını dizginlemek için nohut ithalatından alınan yüzde 19,3 gümrük vergisi temmuza kadar sıfırlanmıştır. Borsa fiyatında Konya Ticaret Borsası hazır müstahsil satış fiyatları dikkate alınmış olup, bu fiyat 2017 yılında 5,69 TL/kg'dır.

Tablo 12. Türkiye Nohut Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Üretici Fiyatı	2,84	2,61	2,30	2,57	3,72	5,49
Tüketici Fiyatı	6,28	6,02	5,90	6,20	8,53	12,55
Borsa Fiyatı	2,23	1,84	1,74	2,29	3,86	5,69

Kaynak: TÜİK, Konya Ticaret Borsası (28.02.2018).

Şekil 11. Türkiye Nohut Fiyatları (TL/kg)

3.6. Türkiye’de Nohut Destekleme Politikaları

Türkiye’de çeşitli ürünlere uygulanan prim desteği, sertifikalı tohumluk kullanım desteği, mazot ve gübre desteği nohut için de uygulanmaktadır. Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli Fark Ödemesi Nohut Destekleri 2017 yılında 30 krş/kg, yer altı sularının yetersizliği Bakanlık tarafından tespit edilen yerlerde ise ekimi yapılan nohut için fark ödemesi desteğine ilave %50 destek olarak belirlenmiştir. Yurt içi sertifikalı tohum kullanım desteği 20 TL/da, mazot ve gübre desteği 15TL/da, organik tarım desteği ise 3. kategori ürünler arasında yer alan nohut için 30 TL/da olarak belirlenmiştir.

3.7. Türkiye Nohut Destek Maliyet Oranları (%)

Tarımsal destekler ürün maliyetlerinin bir kısmını karşılayarak üreticiye ek gelir sağlamak amacıyla verilmektedir. Bu kapsamda desteklerin maliyetleri karşılama oranları önem taşımaktadır. 2010 yılında %17,75 olan destek maliyet oranları 2015 yılında %33,7 artış göstermiş ve 2015 yılı nohut üretiminde maliyetlerin %23,73’ü desteklemelerden karşılanmıştır. Nohut destek maliyet oranlarının 2011 yılından itibaren arttığı görülmektedir. 2014 yılında yaşanan yükselişte maliyetlerin fazla artmaması karşısında desteklemelerde yaşanan artış etkili olmuş, 2015 yılındaki artışta ise fark ödemelerinin iki katına çıkmasına karşın maliyetlerin aynı oranda yükselmemesi etkili olmuştur.

Tablo 13. Destek Maliyet Oranları (%)

Yıllar	Maliyet (TL/kg)	Verilen Destek (TL/kg)					Destek/ Maliyet (%)	
		Fark Ödemesi	Toprak Analizi	Sertifikalı Tohum	Gübre	Mazot		Toplam
2010	1,39	0,1	0,023	0,055	0,039	0,03	0,247	17,75
2011	1,73	0,1	0,02	0,057	0,039	0,031	0,248	14,31
2012	1,69	0,1	0,02	0,056	0,04	0,032	0,249	14,75
2013	1,61	0,1	0,021	0,084	0,046	0,036	0,287	17,85
2014	1,64	0,1	0,022	0,086	0,052	0,04	0,299	18,24
2015	1,73	0,2	0,02	0,102	0,052	0,038	0,411	23,73

Kaynak; TEPGE verileri, GTHB

3.8. Türkiye Nohut Girdi Pariteleri

2017 yılında nohut üretici fiyatı bir önceki yıla kıyasla %47,6 artmıştır. 2017 yılında tohum dışında kalan nohut girdi paritelerinde bir önceki yıla göre belirli oranlarda artış söz konusudur. Destekler hariç nohut/gübre ve nohut/mazot paritelerinde, artış oranları %19,9 ve %21,1 iken destekler dahil paritelerdeki artış oranları sırasıyla %15,6 ve %17,0 'dir. Tohum fiyatının bir önceki yıla göre gösterdiği artış oranının, nohut üretici fiyatında görülen artıştan fazla olması, 2017 yılında nohut/tohum paritesinin düşüş göstermesine neden olmuştur.

Tablo 14. Nohut Girdi Pariteleri

	2013	2014	2015	2016	2017
Nohut Fiyatı (TL/kg)	2,61	2,30	2,57	3,72	5,49
Nohut Fiyatı + Destek (TL/kg) ¹	2,90	2,60	2,98	4,26	6,08
Gübre Fiyatı (TL/kg) (DAP)	1,21	1,43	1,66	1,25	1,54
Mazot Fiyatı (TL/lt)	4,34	4,40	3,85	3,85	4,69
Tohumluk Fiyatı (TL/kg)	4,97	5,04	5,54	5,90	9,95
1 kg nohut ile alınabilecek girdi miktarı (kg)					
Nohut/Gübre	2,16	1,61	1,55	2,98	3,57
Nohut + destek/Gübre	2,39	1,82	1,79	3,41	3,95
Nohut /Mazot	0,60	0,52	0,67	0,97	1,17
Nohut + destek/Mazot	0,67	0,59	0,77	1,11	1,30
Nohut /Tohum	0,53	0,46	0,46	0,63	0,55
Nohut + destek/Tohum	0,58	0,52	0,54	0,72	0,61

Gübre tohum fiyatlarında BÜGEM verileri, mazot fiyatlarında TÜİK verileri dikkate alınmıştır.

¹/2017 destekleri, 2016 nohut verimi esas alınarak hesaplanmıştır

4. Genel Değerlendirme

Baklagillerin dünya tarımsal ürün ticaretinde önemli bir yeri olmakla beraber sağlığa olan olumlu etkileri nedeniyle, dünyada sağlık örgütleri, obeziteyi engellemek, diyabet, kalp hastalıkları ve kanser gibi bulaşıcı olmayan hastalıkları önlemek ve kontrol etmek için gerekli olan sağlıklı beslenmenin önemli bir parçası olarak bakliyat tüketimini önerilmektedir (FAO, 2016).

Türkiye’de yetiştirilen 8 çeşit baklagil bitkisi arasında en fazla üretimi yapılan nohuttur. Kişi başına tüketim son yıllarda 5-6 kg/yıl olarak değişkenlik göstermiş 2015 yılında 5,2 kg/yıl olarak belirlenmiştir.

1980’lerin ortalarında uygulamaya konan ve nadas alanlarının daraltılmasını hedefleyen politika çerçevesinde özellikle kurak ve yarı kurak alanlarda son derece rahat yetiştirilebilen nohut tarımı yaygınlaştırılmıştır. Nohut üretimi 1990 yılında 860 bin tona ulaşmıştır. Ancak 2017 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye nohut üretimi yaklaşık %45 oranında gerilemiştir. Ayrıca Türkiye de yemeklik tane baklagil ekiliş, üretim ve verim değerlerinde yıllar itibariyle sürekli azalış görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, 1990 sonrası TMO’nun baklagil alımlarını azaltması ve 1994’de tamamen durdurmasıdır. Ürettiği ürünü elinde kalan üreticiler baklagil ekim alanlarını, fiyat garantisi olan ve üretimi daha kolay olan diğer ürünlere kaydırmıştır (Akova, 2009). 2011 yılında %101,7 olan yeterlilik oranı 2015 yılında %98,1’a gerilemiş ve ithalat artmıştır.

Olumsuz iklim şartları nedeniyle dünya genelinde meydana gelen rekolte düşüklüğü, verimliliğin azalması, dövizde yaşanan artış gibi sebepler 2017 yılında 2016 yılına oranla ciddi fiyat artışını getirmiştir. Fiyatı yükselen ürünlerin fiyatını dengelemek için Bakanlar Kurulunun "İthalat Rejimi Kararına Ek Karar"ı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, kuru baklagillerden tohumluk olmayan fasulye türleri, barbunya, nohut ve börülce ithalatında AB, EFTA, Bosna Hersek, Güney Kore, Malezya, D-8 ülkeleri ve diğer ülkelerden yapılacak ithalatta “gümrük vergisi” oranı sıfır olarak uygulanacaktır. Bu ürünler için söz konusu gümrük vergisi oranı 1 Haziran 2018 tarihinden itibaren AB, EFTA, Malezya, D8 ülkeleri ve diğer ülkeler için yüzde 19,3, Güney Kore için yüzde 8,7’e çıkarılacaktır.

Nohutta üretim artışı sağlamak için verimli ve kaliteli çeşitlerin yayımının yapılmasına, ekim nöbetine alınmasının teşvik edilmesine, sertifikalı tohum kullanımı yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Baklagil üretiminde herhangi bir örgütlenme olmadığı için piyasada üretici fiyat konusunda belirleyici olamamaktadır (UBK,2014).

5. Ek Tablolar

Ek Tablo 1. Ülkelere Göre Dünya Nohut Ekim Alanı (ha)

	2012	2013	2014	2015	2016
Hindistan	8.320.000	8.522.000	9.927.000	8.190.000	8.392.652
Pakistan	1.007.445	991.951	949.513	942.673	1.004.681
Avustralya	456.070	573.600	507.800	424.800	677.444
İran	450.499	472.010	528.506	462.788	433.356
Myanmar	361.789	384.047	377.977	372.311	363.870
Rusya	74.432	91.134	110.439	100.000	357.945
Türkiye	408.699	418.889	388.169	357.222	351.687
Etiyopya	239.512	229.720	239.755	258.486	225.608
Tanzanya	198.112	136.186	121.726	115.538	116.388
Malavi	115.000	115.000	115.354	115.774	115.727
Fas	50.560	57.019	72.564	59.472	88.030
Suriye	83.579	76.130	45.314	74.694	78.777
A.B.D	83.487	88.464	85.834	82.190	70.879
Meksika	133.492	115.551	106.434	80.386	66.316
Arjantin	48.000	50.000	51.991	59.001	65.776
Kanada	80.100	72.000	66.000	46.500	59.800
İspanya	33.840	27.300	46.000	37.869	33.157
Cezayir	30.562	29.320	33.295	25.497	20.617
Yemen	19.000	19.500	19.018	18.216	17.981
İtalya	7.928	8.259	9.037	11.626	13.940
Diğer	120.328	121.300	92.860	92.740	95.445
Dünya	12.322.434	12.599.380	13.894.586	11.927.783	12.650.076

Kaynak: FAO (19.01.2018)

Ek Tablo 2. Ülkelere Göre Dünya Nohut Üretim (ton)

	2012	2013	2014	2015	2016
Hindistan	7.700.000	8.832.500	9.530.000	7.330.000	7.818.984
Avustralya	673.371	813.300	629.400	555.400	874.593
Myanmar	517.100	562.200	570.700	571.500	559.390
Pakistan	284.304	751.223	399.030	379.192	517.107
Türkiye	518.000	506.000	450.000	460.000	455.000
Etiyopya	409.733	409.733	458.682	520.965	444.146
Rusya	73.796	91.124	111.300	110.000	319.908
İran	176.000	195.000	268.734	193.105	177.493
Meksika	271.894	209.941	171.665	137.809	121.567
A.B.D	151.137	161.434	127.369	114.440	107.542
Kanada	161.400	169.400	123.000	83.500	106.900
Tanzanya	119.984	110.116	100.401	99.364	104.980
Arjantin	52.000	53.500	54.934	62.572	69.788
Malavi	67.000	67.000	65.391	66.234	67.498
Yemen	58.560	58.800	58.318	59.242	59.890
Suriye	55.913	53.022	27.392	48.010	52.071
Fas	33.499	25.004	62.499	65.559	44.062
İspanya	20.030	26.500	35.000	27.348	26.552
İtalya	11.219	12.077	13.072	16.761	22.328
Cezayir	27.675	34.980	35.118	24.903	19.707
Diğer	138.400	145.318	107.965	110.325	123.442
Dünya	11.521.015	13.288.172	13.399.970	11.036.229	12.092.948

Kaynak: FAO (19.01.2018)

Ek Tablo 3. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalat Miktarı (ton)

	2012	2013	2014	2015	2016
Hindistan	471.974	538.329	381.314	688.125	873.542
Pakistan	215.017	60.988	60.088	54.242	129.844
B.A.E	88.864	109.864	105.611	112.023	117.103
Cezayir	64.475	108.956	61.089	58.666	65.189
A.B.D	19.189	26.803	32.279	46.941	58.795
İngiltere	36.423	34.434	41.597	42.510	46.101
İspanya	55.797	85.043	58.626	51.212	44.756
Sri Lanka	18.722	18.324	25.650	27.677	33.231
Türkiye	34.939	56.875	41.164	37.306	30.446
İtalya	23.649	25.528	23.268	25.202	29.924
Ürdün	33.192	36.721	34.312	33.258	29.876
Kanada	7.437	9.703	8.229	9.063	23.614
Mısır	26.089	520.236	645	21.946	19.237
Tunus	9.761	7.534	9.184	13.956	13.831
İsrail	12.243	16.399	14.910	19.891	13.274
Lübnan	13.377	14.422	14.615	-	13.055
Portekiz	13.619	16.410	19.173	7.935	10.998
Kolombiya	12.656	7.197	12.008	9.848	10.657
Almanya	5.070	5.670	6.001	7.199	8.791
Fransa	5.427	6.061	5.776	4.311	7.930
Diğer	301.020	448.314	183.162	471.645	108.524
Dünya	1.468.941	2.153.813	1.138.700	1.742.957	1.688.718

Kaynak: UN Comtrade (19.01.2018)

Ek Tablo 4. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalat Değeri (1000 \$)

	2012	2013	2014	2015	2016
Hindistan	355.551	324.199	200.483	430.105	688.368
Pakistan	166.719	39.600	36.603	34.609	116.073
B.A.E	70.706	72.721	59.090	72.242	104.932
Cezayir	94.779	136.654	65.882	62.196	93.910
İspanya	75.966	100.132	60.099	49.974	56.142
A.B.D	22.814	27.150	27.770	34.025	53.242
İngiltere	37.408	31.821	32.767	34.319	43.160
Türkiye	46.575	62.584	50.262	45.410	39.867
İtalya	29.307	26.779	20.692	21.488	30.520
Sri Lanka	25.625	20.391	19.978	23.687	30.093
Ürdün	31.849	27.802	22.376	24.365	27.900
Kanada	8.450	8.574	6.877	7.107	19.614
Mısır	30.353	23.080	20.548	21.395	17.420
Lübnan	16.426	13.966	12.570	-	14.481
İsrail	12.546	14.981	11.102	14.150	13.078
Kolombiya	15.748	7.591	11.249	8.674	12.507
Almanya	6.826	8.006	7.155	8.404	12.473
Portekiz	16.689	17.201	15.076	7.002	11.226
Fransa	7.496	7.459	6.740	4.996	9.995
Brezilya	9.474	8.971	7.345	6.845	9.695
Diğer	230.830	310.713	139.944	295.346	115.195
Dünya	1.312.136	1.290.373	834.608	1.206.341	1.519.888

Kaynak: UN Comtrade (19.01.2018)

Ek Tablo 5. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracatı (ton)

	2012	2013	2014	2015	2016
Avustralya	919.367	550.567	604.826	1.286.718	1.274.875
Rusya	161.324	180.039	312.363	326.085	239.079
Kanada	46.859	53.771	57.872	113.746	137.055
A.B.D	78.023	53.576	52.249	46.491	133.941
Arjantin	85.864	66.200	43.734	64.448	127.653
Hindistan	143.712	400.562	209.138	187.726	121.201
Meksika	212.454	113.577	181.636	130.747	110.043
Etiyopya	74.006	65.631	51.093	45.139	62.973
B.A.E	30.921	32.923	24.926	39.985	46.964
Tanzanya	29.042	31.243	42.476	51.865	27.756
Türkiye	25.337	19.243	18.047	22.474	22.975
Myanmar	11.123	62	5.471	17.982	17.492
Mısır	7.501	7.171	9.783	15.552	15.339
Çin	7	9	17	11	10.471
İtalya	2.141	2.525	4.124	5.244	8.099
Fransa	1.683	1.591	2.723	6.200	7.737
Fas	352	230	1	4.689	7.122
Bulgaristan	935	650	317	1.326	5.213
Portekiz	1.947	2.636	2.554	4.408	4.916
İspanya	2.192	1.612	1.313	1.468	3.840
Diğer	45.996	28.589	47.878	41.991	25.791
Dünya	1.880.785	1.612.408	1.672.541	2.414.295	2.410.535

Kaynak: UN Comtrade (19.01.2018)

Ek Tablo 6. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracat Değeri (1000 \$)

	2012	2013	2014	2015	2016
Avustralya	587.931	299.696	295.492	762.687	905.731
Rusya	101.522	68.096	108.526	153.844	170.138
Meksika	250.775	130.209	185.166	143.862	151.621
Hindistan	183.799	346.901	180.315	172.987	144.795
Kanada	47.895	46.389	40.886	75.460	115.219
Arjantin	83.518	49.825	26.771	38.073	103.022
A.B.D	71.830	51.741	43.541	38.204	98.858
Etiyopya	55.097	40.711	26.850	29.971	67.238
B.A.E	24.164	25.441	15.065	28.247	45.188
Türkiye	31.011	19.548	17.386	20.600	31.270
Myanmar	10.326	58	4.760	13.454	24.376
Tanzanya	19.850	11.955	19.421	29.661	22.155
Çin	11	7	21	12	11.329
Mısır	8.167	5.161	5.429	11.636	11.321
İtalya	2.563	2.642	4.202	4.918	9.709
Fas	261	131	3	3.485	9.621
Fransa	1.300	1.552	2.182	4.241	6.725
Portekiz	2.831	4.271	3.743	4.305	5.433
Bulgaristan	772	555	282	966	5.237
İngiltere	2.782	3.173	3.647	3.378	5.193
Diğer	36.378	26.847	30.736	28.742	31.207
Dünya	1.522.782	1.134.907	1.014.423	1.568.734	1.975.385

Kaynak: UN Comtrade (19.01.2018)

Ek Tablo 7. Dünya Nohut Üretici Fiyatları (\$/ton)

	2011	2012	2013	2014	2015
Yunanistan	2702	2550	2758	2826	2304
Eritre	1461	1618	1779	1960	2264
Kıbrıs	3910	3231	2669	2294	1979
Bosna-Hersek	3261	2854	2998	2773	1944
Şili	664	704	2134	1691	1694
Çin	1515	1592	1675	1686	1691
Irak	-	1221	1248	1259	1285
Peru	1699	1399	1321	1155	1257
Tunus	1456	1365	1354	1337	1173
Hırvatistan	2021	3430	3081	2825	1150
Macaristan	1434	1341	1448	1628	1141
Lübnan	1133	1266	1428	1428	1139
Malawi	1234	1093	953	1055	1118
Portekiz	1210	1118	1175	1100	1009
İtalya	1040	1169	1229	1117	1002
Yemen	696	720	752	795	981
Türkiye	1258	1492	1290	1066	958
Fas	1218	1153	1378	1186	940
İran	1082	1672	1376	738	866
Mısır	691	905	759	792	823

Kaynak: FAO (07.02.2018)

Ek Tablo 8. İllere Göre Türkiye Nohut Ekim Alanları (da)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kırşehir	216.069	183.509	155.618	161.164	202.011	343.403
Ankara	153.355	178.147	171.888	176.269	201.173	307.533
Uşak	314.568	301.841	281.332	265.743	297.093	286.016
Yozgat	251.505	197.059	234.487	194.598	178.718	268.186
Konya	203.837	233.802	217.785	198.879	213.707	246.491
Mersin	315.450	288.963	282.594	224.170	238.796	230.660
Karaman	173.531	237.816	214.322	215.507	216.450	227.430
Antalya	202.070	228.068	218.425	214.648	220.465	196.012
Kırıkkale	32.435	47.171	42.255	43.856	66.110	153.342
Kütahya	206.750	197.538	192.325	234.956	177.068	136.605
Isparta	146.720	164.306	159.201	162.328	151.749	134.407
Adıyaman	129.280	119.059	113.745	92.260	85.220	107.140
Denizli	137.890	125.143	114.482	85.573	86.573	90.579
Burdur	109.819	115.728	100.767	98.465	94.275	89.816
Gaziantep	106.182	114.436	103.874	88.628	90.390	87.000
Kahramanmaraş	123.305	102.621	91.230	74.346	75.862	84.372
Aksaray	99.560	84.923	75.585	81.185	80.200	69.100
Diyarbakır	57.675	60.431	54.701	57.001	63.600	68.980
Sivas	104.030	121.402	105.405	58.035	50.820	68.323
Çorum	144.602	130.935	105.731	80.141	63.970	64.481
Diğer	933.783	1.002.672	849.423	785.290	741.039	693.223
Türkiye	4.162.416	4.235.570	3.885.175	3.593.042	3.595.289	3.953.099

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

Ek Tablo 9. İllere Göre Türkiye Nohut Üretim Alanları (ton)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kırşehir	32.731	18.946	20.384	26.962	32.385	46.243
Ankara	18.069	21.665	18.344	22.463	26.172	35.397
Konya	28.376	33.421	29.093	29.747	32.139	34.586
Karaman	29.176	36.442	27.967	29.358	23.416	30.599
Uşak	25.288	25.804	25.992	30.937	35.898	30.542
Yozgat	32.272	23.564	24.176	22.510	20.798	28.418
Mersin	35.712	36.153	34.568	27.131	26.557	27.127
Antalya	34.181	33.043	34.188	34.918	38.789	22.897
Kırıkkale	3.458	5.491	4.933	6.949	9.626	20.113
Adıyaman	20.818	18.858	18.702	16.303	15.572	16.766
Isparta	16.570	17.315	16.972	18.078	17.346	14.048
Gaziantep	17.331	16.976	10.275	14.675	4.280	13.114
Diyarbakır	9.227	9.832	9.057	10.110	13.295	13.110
Kahramanmaraş	17.419	13.536	11.187	10.070	8.481	11.346
Kütahya	22.873	21.390	22.316	26.335	20.368	10.837
Mardin	8.188	9.785	9.398	9.537	9.242	9.528
Çorum	19.773	13.483	10.869	8.698	8.099	8.390
Denizli	13.731	12.200	10.785	8.242	8.620	7.615
Burdur	11.185	9.846	8.611	9.284	8.784	7.581
Balıkesir	19.150	20.236	18.163	14.081	12.595	6.543
Diğer	102.472	108.014	84.020	83.612	82.538	75.200
Türkiye	518.000	506.000	450.000	460.000	455.000	470.000

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

Ek Tablo 10. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalatı (ton)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin	5.443	6.486	913	2.794	2.049	22.513
Meksika	17.377	4.956	20.100	20.376	10.882	18.641
Rusya Federasyonu	2.010	2.873	238	2.112	2.047	12.924
Kanada	1.038	2.393	1.453	696	4.157	9.954
ABD	1.011	6.323	3.939	3.152	2.010	8.872
Hindistan	5.892	32.706	14.186	7.249	7.476	7.563
Bulgaristan	-	15	-	94	467	2.731
Etiyopya	161	6	-	69	-	2.324
İtalya	-	3	124	200	321	1.024
Kazakistan	-	-	-	-	218	754
Avustralya	1.075	777	182	161	-	579
Ukrayna	126	102	-	-	22	565
Mısır	-	125	-	-	81	370
Yunanistan	-	-	-	-	400	320
Diğer	805	110	29	404	317	1.069
Toplam	34.939	56.875	41.164	37.306	30.446	90.201

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

Ek Tablo 11. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalat Değeri (1000 \$)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Meksika	23.913	6.542	24.890	24.916	15.523	34.801
Arjantin	6.878	6.787	1.051	3.312	2.493	28.768
Rusya Federasyonu	1.638	2.571	286	2.535	2.476	15.407
Hindistan	9.047	34.606	17.098	8.740	9.252	13.557
Kanada	1.237	2.608	1.789	947	5.001	12.967
ABD	1.385	8.233	4.749	3.826	2.444	11.527
Bulgaristan	-	20	-	113	627	3.983
Etiyopya	173	6	-	83	-	2.951
İtalya	-	4	144	209	423	1.651
Kazakistan	-	-	-	-	291	926
Diğer	2.305	1.207	255	727	1.337	4.100
Toplam	46.575	62.584	50.261	45.410	39.866	130.638

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

Ek Tablo 12. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracatı (ton)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Irak	3.597	2.664	154	1.286	3.513	2.811
Suriye	413	298	286	3.499	2.043	2.302
İngiltere	657	659	864	1.404	842	1.626
Cezayir	1.000	821	1.958	592	565	1.614
Almanya	1.167	1.148	982	970	1.203	1.499
İsrail	245	470	156	1.044	513	1.284
Suudi Arabistan	2.927	1.927	1.785	1.268	418	1.250
Lübnan	742	871	639	920	308	974
İtalya	508	1.144	683	564	911	929
BAE	942	559	825	759	515	869
Ürdün	2.775	2.682	1.610	1.645	880	863
Hollanda	620	632	1.684	570	645	779
İran	3.370	500	1	1.050	23	706
Bulgaristan	30	27	48	39	246	588
Katar	256	276	462	513	386	553
Diğer	6.068	4.542	5.865	6.306	9.873	4.509
Toplam	25.317	19.219	18.002	22.428	22.884	23.156

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

Ek Tablo 13. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracat Değeri (1000 \$)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Irak	3.195	2.264	147	1.033	4.017	4.181
Suriye	363	227	229	2.380	2.428	3.102
İngiltere	716	674	850	1.388	1.272	2.776
Almanya	1.918	1.680	1.290	1.226	2.049	2.677
İsrail	211	334	109	832	638	1.870
Suudi Arabistan	3.624	1.402	1.418	1.092	546	1.629
İtalya	621	993	629	590	1.162	1.458
Cezayir	689	492	978	369	560	1.409
BAE	1.238	679	781	761	769	1.407
Hollanda	858	837	2.249	715	1.083	1.391
Diğer	17.563	9.953	8.625	10.148	16.557	12.836
Toplam	30.995	19.536	17.305	20.534	31.081	34.736

Kaynak: TÜİK (28.02.2018)

6. Kaynaklar

FAO, 2016., BM Uluslararası Bakliyat Yılı (UBY) Bilgi notu.

Anonim, 2017 <http://www.millermagazine.com/dunya-kuru-fasulye-nohut-pazari/.html>

Akova Y., 2009. İGEME Bakliyat Raporu. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara

Eser, 1976. Nohut (*Cicer arietinum* L.)'ta Başlıca Bitki Özelliklerinin Kalıtım Değerleri : Bu Özellikler ile Bitki Verimi Arasındaki İlişkiler ve *Ascochyta rabiei* (Pass .)'ye Dayanıklılığın Kalıtımı . A . Ü . Ziraat Fakültesi Yayınları : 620 . 40 s .

Reddy, M.V., Singh, K.B.,1984. Evaluation of a World Collection of Chickpea Germ Plasm Accessions for Resistance to *Ascochyta Blight* . *Plant Disease*.68:900-901. 33

Reddy, M. V., Kabbabeh , S ., 1985. Pathogenic Variability in *Ascochyta rabiei* (Pass.) Lab. in Syria and Lebanon. *Phytopath. Medit*.24: 265-266.

Ökutucu, R., Uysal, O., Subaşı, O.S., 2013. Mersin Bakliyat Sektörü Analizi, Çukurova Kalkınma Ajansı Yayını.

UZUNÖZ, M., 2009. Türkiye'de Baklagil Ürünlerinde İç Ticaret Hadleri. Gazi Osman Paşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Tokat, 26(1): 29-37.

UBK, 2014. Ulusal Baklagil Konseyi, Baklagil Raporu www.ubk.org.tr

TÜİK, 2018. Bitkisel Üretim İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001

UN Comtrade, 2018. <https://comtrade.un.org/data>